

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.8>

Завальнюк І. В.,

кандидат юридичних наук, суддя

Одеського окружного адміністративного суду

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ:
АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Анотація. У статті досліджено теоретико-практичні аспекти співвідношення права на справедливий суд та права на судовий захист з конституційно-правових позицій. Визначено, що категорія справедливості в Конституції України розкривається через фундаментальне право на справедливий суд, яке онтологічним чином пов'язується з правом на судовий захист взагалі. Наголошено, що право на судовий захист знайшло своє відображення в різних актах міжнародного рівня, що підкреслює його як право основне і невідчужуване. Аргументовано, що конституційне право на судовий захист означає, що будь-яка особа має можливість реалізувати процесуальний механізм, якщо її право є порушеним, тобто заінтересована особа може отримати процес виходячи з будь-якого матеріально-правового спору без будь-яких законодавчих обмежень. Обґрунтовано, що право на судовий захист призначене для конкретної мети – захисту порушеного суб'єктивного матеріального права. Наголошено, що процес не може існувати заради процесу як такого, у нього повинна бути певна підсумкова точка, до якої він прагне, однак все одно не можна орієнтуватися тільки на підсумок процесу, тобто на захист спірного права, адже у такому разі втрачається сенс у судовому захисті як особливий конституційній гарантії, знецінюється її соціальне значення. Визначено, що під правом на судовий захист можна розуміти гарантовану конституцією можливість будь-якої особи за допомогою звернення до суду захищати свої порушені права і законні інтереси. Аргументовано, що з точки зору європейської правозастосовної практики конституційне право на справедливий суд є просторим, рухливим і неоднорідним за своїм змістом, однак розуміння права на справедливий суд у контексті національного процесу відрізняється від європейського погляду, це пов'язано з тим, що ст. 6 ЄКПЛ передбачає тільки процесуальну справедливість, тобто дотримання певних правил при розгляді справи судовим органом і винесенні рішення. Зроблено висновок щодо співвідношення конституційного права на судовий захист і конституційного права на справедливий суд. Визначено, що справедливість – це імунна властивість права взагалі і правосуддя зокрема. Обґрунтовано, що право на судовий захист знайшло своє відображення в міжнародно-правових актах про основні і невідчужувані права людини, є закріпленим на конституційному рівні і є гарантією здійснення інших прав, своїм існуванням право на судовий захист обумовлює можливість реалізації інших прав. Зазначено, що у свою чергу право на справедливий суд не можна визнати скільки-небудь відмінною від права на судовий захист категорією, разом з тим право на справедливий суд має дещо «прагматичний» характер, адже у цього права інша мета. Аргументовано, що якщо конституційне право на судовий захист – це можливість отримати належне правосуддя, то конституційне право на справедливий суд відповідає на питання про те, яким це правосуддя має бути.

Ключові слова: право на справедливий суд, право на судовий захист, конституція, судова система, судовий захист, судовий розгляд, конституційне право, судочинство, правосуддя, судовий процес, правозастосування.

Zavalniuk I. V. The right to a fair trial and the right to judicial protection: aspects of correlation

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of the relationship between the right to a fair trial and the right to judicial protection from a constitutional and legal perspective. It is determined that the category of justice in the Constitution of Ukraine is revealed through the fundamental right to a fair trial, which is ontologically linked to the right to judicial protection in general. It is noted that the right to judicial protection is reflected in various international acts, which emphasizes it as a basic and inalienable right. It is argued that the constitutional right to judicial protection means that any person has the opportunity to implement a procedural mechanism if his or her right is violated, that is, the person concerned can receive the process based on any

substantive dispute without any legislative restrictions. It is proved that the right to judicial protection is intended for a specific purpose – the protection of the violated subjective substantive right. It is noted that the process cannot exist for the sake of the process as such, it must have a certain final point to which it strives, but it is still impossible to focus only on the result of the process, that is, on the protection of the disputed right, because in this case the meaning of judicial protection as a special constitutional guarantee is lost, its social significance is devalued. It is determined that the right to judicial protection can be understood as the ability of any person guaranteed by the Constitution to protect their violated rights and legitimate interests by applying to the court. It is argued that from the point of view of European law enforcement practice, the constitutional right to a fair trial is spacious, mobile and heterogeneous in its content, but the understanding of the right to a fair trial in the context of National process differs from the European view, this is due to the fact that Article 6 of the ECHR provides only for procedural justice, that is, compliance with certain rules when considering a case by a judicial body and making a decision. The conclusion is made about the correlation between the constitutional right to judicial protection and the constitutional right to a fair trial. It is determined that justice is an immune property of law in general and justice in particular. It is proved that the right to judicial protection is reflected in international legal acts on basic and inalienable human rights, is enshrined at the constitutional level and is a guarantee of the exercise of other rights, and by its existence the right to judicial protection determines the possibility of exercising other rights. It is noted that, in turn, the right to a fair trial cannot be recognized as any category other than the right to judicial protection, but the right to a fair trial has a somewhat "pragmatic" character, because this right has a different purpose. It is argued that if the constitutional right to judicial protection is an opportunity to receive proper justice, then the constitutional right to a fair trial answers the question of what this Justice should be.

Key words: *right to a fair trial, right to judicial protection, Constitution, judicial system, judicial protection, judicial proceedings, constitutional law, judicial proceedings, Justice, judicial process, law enforcement.*

Постановка проблеми. Справедливість є засобом забезпечення соціальної цінності норм права. Не маючи в основі правових норм ідеї справедливості, яка виступає в якості критерію порівнянності поведінки людей, правове регулювання є вкрай важким. Однак з іншого боку в класовому суспільстві неможливою є реалізація пануючого ідеалу справедливості без правового регулювання, і це історичний факт. Якщо держава через створені нею установи не забезпечує справжнього захисту прав, і свобод, то вони, як свідчить історичний досвід, перетворюються на нездійсненну обіцянку, декларацію про наміри. Ця очевидна обставина змушує багато країн, що дотримуються демократичних принципів і засад, звертати пильну увагу на матеріальні, інституційні, процесуальні та інші гарантії конституційно-правового характеру щодо реалізації національних, а також міжнародних правових установок. У цьому аспекті першорядна роль відводиться праву на справедливий суд, що відноситься до першого покоління прав, та яке закріплено відразу декількома базовими міжнародними юридичними документами, що підкреслює його як основне і невідчужуване. Право на справедливий суд є дієвою гарантією забезпечення захисту ти прав і свобод людини в Європейському суді з прав людини. Широке застосування даного права обумовлено його закріплен-

ням у Європейській конвенції Про захист прав людини та основних свобод. Забезпечення реалізації права на справедливий суд одночасно є гарантією захисту будь-якого іншого права. Кожна держава, яка взяла на себе зобов'язання за міжнародними договорами забезпечувати для своїх громадян право на справедливий суд розгляд, має не лише конституційний обов'язок закріпити і гарантувати це право в законодавстві, а й усунути всі перешкоди на шляху його реалізації. Порушення права на справедливий суд найчастіше ставали предметом розгляду Європейського суду з прав людини, а отже, проблема реалізації даної міжнародно-правової норми існує для багатьох держав. Міжнародні механізми судового захисту здатні ефективно діяти лише як доповнення до внутрішньодержавної системи права, а тому дуже важливо забезпечити здійснення справедливого правосуддя в національних судових органах конституційно-правовим чином. Усе вищезазначене і зумовило вибір теми цього дослідження.

Метою статті є теоретико-практичне дослідження аспектів співвідношення права на справедливий суд та права на судовий захист з конституційно-правових позицій.

Аналіз наукових публікацій. Питанням дослідження права на справедливий суд в сфері конституційного права присвячено увагу таких вчених як: Авдюгін Р., Антонюк О., Аракелян

М., Банникова Н., Барабаш Ю., Біляєвська О., Бойко В., Бонтлаб В., Грибанов В., Єлісейкін П., Жилін Г., Жуковський А., Колодій А., Крашенинников П., Колісник В., Маляренко Т., Партико Т., Рабинович П., Самович Ю., Тимченко Г., Тодика Ю., Хавронюк М., Шевчук З. та інші.

Виклад основного матеріалу. Категорія справедливості в Конституції України розкривається через фундаментальне право на справедливий суд, яке онтологічним чином пов'язується з правом на судовий захист взагалі. Неможливо відповісти на питання про те, чи було право на справедливий суд реалізованим і чи були дотримані його гарантії, якщо невідомо, що в цілому розуміється під правом на звернення до суду.

Право на судовий захист займає надзвичайно важливе положення в конституційно-правовій концепції прав людини, що отримала розвиток у другій половині ХХ ст. Можна констатувати, що воно відноситься до основних прав людини. На думку О. Фрицького [13], під основними правами слід розуміти права, що містяться в конституції держави, міжнародно-правових актах з прав людини, наприклад, в Міжнародному Біллі про права людини [10], Європейській конвенції з прав людини та основоположних свобод [4], а також Європейській соціальній хартії [14]. При цьому наявність комплексу основних прав не означає, що інші права є другорядними. Права людини можуть бути названі основними, якщо вони складають стрижень правового статусу особистості і своєю сутністю обумовлюють виникнення інших прав.

Є загальновизнаним, що конституційне право на судовий розгляд відноситься до першого «покоління» прав і свобод людини. Цей факт, зокрема, і визначив його закріплення в Міжнародному Біллі про права людини [10].

Так, перш за все право на звернення до суду закріплено в ст. 8 Загальної декларації прав людини: «кожен має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами» [2]. Надалі право на судовий захист було більш розгорнуто відображено в п. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який встановив, що правовий (в тому числі і судовий) захист повинен гарантуватися і в тому випадку, якщо пору-

шення прав було здійснено офіційними особами (основа провадження, що виникає з публічних правовідносин) [9].

Окремої уваги заслуговує Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Будучи за своєю суттю «локальним» міжнародним договором, Конвенція проте зі зрозумілих причин запозичила у своєму змісті ідеї природничо-правової доктрини прав людини, закладеної у Загальній Декларації прав людини. Принципово важливим є той факт, що ЄКПЛ має регулятивну властивість. Її положення безпосередньо застосовуються Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) в постановках при вирішенні конкретних справ. Є загальновідомим фактом, що постанови ЄСПЛ є для країн-учасниць ЄКПЛ обов'язковими до виконання. Таким чином, положення ЄКПЛ і їх тлумачення ЄСПЛ мають істотне значення для правотворчої і правозастосовної діяльності учасників Конвенції, в тому числі і України. Цей факт демонструє, наскільки важливим є розуміння і сутнісне наповнення кожної статті ЄКПЛ.

Звернемо увагу на ст. 6 ЄКПЛ, в якій отримало закріплення право на справедливий суд. У контексті воно передбачає можливість кожного відновити порушені права за допомогою справедливого і публічного розгляду справи незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, в розумні терміни [2].

Право на судовий захист знайшло своє відображення в різних актах міжнародного рівня, що підкреслює його як право основне і невідчужуване.

Тим часом декларування права на судовий захист у таких грандіозних міжнародно-правових актах, як Міжнародний Білль про права людини та ЄКПЛ не було б ефективним за відсутності його нормативної регламентації в національному законодавстві. Питання про розвиток українського законодавства про судовий захист прав людини було ґрунтовно вивчено О. Прокопенком, на думку якого право на судовий захист пройшло чотири етапи. Перші три етапи передбачали або можливість судового захисту за вказаними в законі конкретними випадками, або наявність права на звернення до суду за відсутності іншого порядку захисту порушеного права. Лише з 1991 р. судовий

захист прав людини на території Української держави став можливим без будь-яких виключень [12, с. 112–121].

Вважаємо також доцільним зупинитися на питанні про сутність права на судовий захист і особливостях його характеру (матеріально-правових та/чи процесуальних).

У процесуальній науці право на судовий захист нерозривно пов'язане з концепцією права на позов. Не заглиблюючись в теоретичну складову різних думок про розуміння позову в процесі, відзначимо лише, що умовно можна виділити три підходи до цієї проблеми: матеріально-правовий, комплексний і процесуальний.

Прихильники першого підходу, зокрема М. Магрело [7], розуміли позов як саме суб'єктивне право, що знаходиться в «особливому» моменті розвитку, в якому воно здатне до примусового виконання через відповідний запит до держави, тобто право на позов ототожнювалося з правом на судовий захист в сенсі отримання сприятливого для особи рішення, матеріально-правового результату процесу. Про позов в процесуальному сенсі можна вести мову лише як про звернення до суду, тобто про право на позов (пред'явлення позову). Таким чином, право на судовий захист з позицій цього підходу є можливим тільки при наявності порушеного суб'єктивного права, процес же в свою чергу розглядається як «доповнення» до нього.

Схожою концепцією є комплексне розуміння позову як одночасно двох складових: право на процес (процесуальний аспект) і право на задоволення позову (матеріально-правовий аспект). Прихильники зазначеного підходу прагнули показати єдність поняття права на позов, що володіє двома взаємообумовленими гранями. Те ж саме стосується і права на судовий захист: воно включає в себе два аспекти. Цією ознакою зазначений підхід принципово відрізняється від вищенаведеного [8].

Що ж стосується процесуального підходу, то його послідовники вбачають у праві на позов можливість звернення заінтересованої особи з вимогою до суду вирішити матеріально-правовий спір про захист суб'єктивного права або інтересу. Таким чином, право на судовий захист тут розуміється виключно як інститут процесуального права [12, с. 120].

Видається, що позиція прихильників процесуального підходу є найбільш привабливою і відображає реально існуючу сьогодні дійсність у розумінні права на судовий захист. Вважаємо, що комплексний і, тим більше, матеріально-правовий підходи в розумінні права на судовий захист не являються актуальними на сьогоднішній день і є в певній мірі застарілими. По-перше, свої витoki вони беруть з положень римського права, які надалі були детально розробленими німецькими правознавцями XIX ст. У формулярному процесі епохи римського права претор видавав судді формулу, яка крім вимог позивача містила в собі і приписи для судді про те, яким чином справа мала бути вирішеною, тобто претор вирішував, надавати формулу або визнати позов неприпустимим і не передати його судді. В даному випадку перш за все вирішувалося питання про те, чи є можливим правовий захист, і якщо відповідь була позитивна, то до права «приєднувався» процес [12, с. 72].

По-друге, якщо право на судовий захист визнається як єдиний правовий комплекс щодо задоволення позову і права на звернення до суду, виникають проблеми у разі відсутності в дійсності спірних матеріальних правовідносин. Відповідь на питання про те, чи є у заінтересованої особи право на позов в матеріальному сенсі, можливо отримати лише при винесенні судом рішення по суті. Тим часом вимоги позивача можуть бути необґрунтованими, і в підсумку в позові йому буде відмовлено. Виходить, що право на судовий захист втрачає один зі своїх елементів – право на позов в матеріальному сенсі. Без цього елементу права на судовий захист у приведеній ситуації реалізовано не було, якщо орієнтуватися на концепцію комплексного розуміння права на судовий захист.

Таким чином, вважаємо вірним підхід авторів, які надають праву на судовий захист перш за все ознаки процесуального характеру. Для того, щоб визнати спроможність даного твердження, слід знову звернутися до історії розвитку права на судовий захист у вітчизняному законодавстві. Як було продемонстровано Н. Карпачовою, право на судовий захист в тому вигляді, в якому сьогодні воно закріплено в Конституції України з'являлося поступово. Незважаючи на те, що радянська конституція, а також закони про оскарження незаконних дій посадових осіб

формально закріплювали широке поняття судового захисту, насправді це було всього лише фікцією права. Аж до прийняття Декларації прав і свобод людини і громадянина в 1991 р, а потім і Конституції України в 1996 р. право громадян на судовий захист було обмежено законами, які могли передбачати для різних категорій спорів інший (несудовий) порядок захисту. Більш того, такі виключення встановлювалися не тільки законами, а й підзаконними актами, і це широко практикувалося. Саме тому при прийнятті чинної Конституції України у відповідній статті був закладений принципово новий підхід до розуміння судового захисту [3]. Так, ст. 55 Конституції України визначає: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законами засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [5].

Отже, конституційне право на судовий захист означає, що будь-яка особа має можливість реалізувати процесуальний механізм, якщо її право є порушеним, тобто заінтересована особа може отримати процес виходячи з будь-якого матеріально-правового спору без будь-яких законодавчих обмежень.

Важливо, що ЄСПЛ у своїх документах розглядає право на судовий захист саме з точки зору дотримання процесуальної форми, тобто здійснення правосуддя, і приділяє зазначеному аспектові першочергову увагу при застосуванні і тлумаченні ст. 6 ЄКПЛ. Погодимося і з точкою зору Н. Чернишової про те, що судовий захист

є власне процесом. Зазначена авторка вважає, що сучасна практика ЄСПЛ та його тлумачення щодо ст. 6 ЄКПЛ це переконливо доводять [15].

Перераховані обставини характеризують право на судовий захист як процесуальне, що представляється вірним. Тим часом очевидно, що право на судовий захист призначене для конкретної мети – захисту порушеного суб'єктивного матеріального права. Процес не може існувати заради процесу як такого. У нього повинна бути певна підсумкова точка, до якої він прагне. Однак все одно не можна орієнтуватися тільки на підсумок процесу, тобто на захист спірного права. У такому разі втрачається сенс у судовому захисті як особливій конституційній гарантії, знецінюється її соціальне значення.

Отже, під правом на судовий захист можна розуміти гарантовану конституцією можливість будь-якої особи за допомогою звернення до суду захищати свої порушені права і законні інтереси.

Коли ж мова заходить про право на справедливий суд, першою асоціацією є ст. 6 ЄКПЛ. На даний момент ЄСПЛ в межах своєї юрисдикції розглядає справи, пов'язані з порушенням цієї норми, і дає в своїх постановках відповідне тлумачення.

На сьогоднішній день дослідники солідарні в думці, що право на справедливий судовий розгляд містить в собі два аспекти – інституційний (незалежність, територіальність, компетентність суду, термін його повноважень) і процесуальний (відповідальність і публічність розгляду справи, рівність учасників процесу, розумний час розгляду справи, доступ до ефективних засобів захисту). Разом з тим, зазначимо сутність не двох, а чотирьох аспектів права на справедливий суд у контексті практики ЄСПЛ. Це органічні, інституціональні, процесуальні та спеціальні групи елементів, з яких в сукупності складається розуміння права на справедливий судовий розгляд.

Органічні та інституційні елементи є пов'язаними із судоустроєм та організацією судової влади. Питання критеріїв судової влади та ефективного доступу до правосуддя, безумовно, є важливими для розуміння права на справедливий суд у всій його неосяжній теоретичній і практичній широті. Однак в рамках

даної статті обмежимося виключно процесуальними елементами зазначеного права.

Виникає питання, які ж саме елементи складають процесуальну сторону права на справедливий суд. М. Ентін виділяє серед них реальну участь особи в судовій процедурі, змагальність і рівність сторін процесу, а також розумні строки розгляду справи [17]. У свою чергу В. Кононенко, розділяючи погляди М. Ентіна, додає також вимогу публічності судового розгляду і оголошення підсумкового рішення у справі [6]. Достатньо великий перелік процесуальних елементів пропонує Є. Шишкіна: рівність сторін, змагальність процесу, гласність (публічність) судового розгляду, розумність терміну вирішення спору, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення, безумовність його виконання [16].

Представляється, що всі перераховані вище і не згадані тут погляди на те, які елементи повинні складати процесуальний аспект права на справедливий суд, є доречними і правильними. Суспільні відносини постійно розвиваються, а нові відносини отримують правовий захист з боку держав-учасниць ЄСПЛ. Виникнення невідомих раніше матеріально-правових інституцій, а також оновлення раніше існуючих правовідносин впливають і на здійснення правосуддя. Судочинство модернізується відповідно до змін у матеріально-правовій сфері. З цієї причини розуміння права на справедливий суд в постановах ЄСПЛ буде неодмінно видозмінюватися. Наприклад, у зв'язку з повсюдним впровадженням електронно-цифрових засобів зв'язку, в тому числі і в сфері судочинства, можна прогнозувати появу відповідних позицій ЄСПЛ з питань доступу до правосуддя, рівності і змагальності учасників процесу. Те ж саме стосується і тенденції розширення захисту чужого інтересу в процесі, яка все більше набирає обертів: очевидно, що в певний момент ЄСПЛ зверне увагу і на цей важливий процесуальний інститут з точки зору права на справедливий суд. Таким чином, ми хочемо сказати, що не існує будь-якого фіксованого переліку процесуальних елементів права на справедливий суд. У цій гнучкості і полягає цінність категорії права на справедливий судовий захист. Неможливо не відмітити наявності сьогодні в Україні достатньо

нового комплексного нормативно-правового акту – Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII, дія якого в першу чергу як раз і спрямована на конституційно-правове унормування системи права у відповідності із вимогами ЄКПЛ та Конституції України [11].

Отже, з точки зору європейської правозастосовної практики конституційне право на справедливий суд є просторим, рухливим і неоднорідним за своїм змістом. Однак вважаємо, що розуміння права на справедливий суд у контексті національного процесу відрізняється від європейського погляду. Це пов'язано з тим, що ст. 6 ЄКПЛ передбачає тільки процесуальну справедливість, тобто дотримання певних правил при розгляді справи судовим органом і винесенні рішення. Як абсолютно правильно зазначає Т. Гардашук, дане право зовсім не гарантує, що в процесі буде встановлена істина і відповідно до неї відновлена соціальна справедливість [1]. Тут йдеться про те, що справедливість судового рішення з точки зору застосування матеріально-правових норм роз'ясненнями ЄСПЛ фактично не гарантується. На це є одна об'єктивна причина: ЄСПЛ не може бути обізнаним про особливості матеріально-правового регулювання правовідносин, визнаного в тій чи іншій державі-учасниці ЄКПЛ. На цю тезу можна заперечити, що справедливий судовий розгляд за своєю суттю має бути направлений на винесення законного і справедливого рішення, інакше втрачається весь сенс правосуддя. Безумовно, в ідеалі так і повинно бути, але мова йде саме про практику ЄСПЛ із зазначеного питання. Правова система будь-якої держави є самобутньою, навіть якщо й існують певні правові аксіоми, що є загальними для безлічі країн. Очевидно, що будь-яка держава має свої економічні, політичні та соціальні особливості, і це знаходить відображення в національному законодавстві. Європейський суд з прав людини не може диктувати національним юрисдикціям, яким чином має бути вирішена суперечка по суті таким чином, щоб досягти такої соціальної справедливості. Виходячи із зазначеного, знову виникає необхідність розділяти поняття справедливості з позицій матеріального права і здійснення правосуддя [6].

На нашу думку, якщо конституційне право на справедливий суд розглядається поза контекстом європейської правозастосовної практики, слід враховувати обидва види справедливості. Мається на увазі, що право на справедливий суд має включати в себе не тільки процесуальну діяльність, яка відповідає вимогам справедливості, а й прийняття судом підсумкового рішення, яке справедливо відновить суб'єктивні матеріальні права і законні інтереси. Слід наголосити, що в цій особливості проявляється відмінність в розумінні права на справедливий суд з позицій ЄСПЛ і з позицій українського судового процесу.

Слід звернути увагу на ще одну важливу тезу. Якщо в ідеалі справедливий судовий розгляд має своєю метою винесення справедливого судового акту, то практика і реалії повсякденної дійсності свідчать про зворотне. Не завжди ідеальне (а іноді просто формальне) дотримання умов справедливого судового розгляду автоматично резюмується в справедливому судовому рішенні.

Можна заперечити, що не можна розділяти такі правові явища, як процес в сенсі судового розгляду і винесення рішення. Відповідним аргументом є положення про те, що процес не існує заради себе самого, і рішення повинно відображати результат дотримання законних приписів судочинства. Підсумок – відновлення порушених суб'єктивних прав і законних інтересів.

Однак ми вважаємо, що головним у цьому аспекті є визнання того факту, що справедливість у процесуальній діяльності і справедливість судового правозастосування – це дві самостійних категорії. На жаль, в реальній дійсності

є можливим їх роздільне існування. Судовий розгляд може проходити відповідно до нормативних приписів, але рішення не відповідатиме критерієві справедливості. Можлива і зворотна ситуація: дефектне з точки зору конституційного права на справедливий розгляд судочинства може закінчитися, тим не менш, справедливим по суті рішенням суду. І та, і інша ситуації є шкідливими і є патологією з точки зору права. Правосуддя і його підсумок несуть у своєму змісті вимогу справедливості, яка є іманентною конституційно-правовою властивістю правосуддя і прийнятого за його результатами судового рішення.

Висновки. Підсумуємо співвідношення конституційного права на судовий захист і конституційного права на справедливий суд. Як було зазначено, справедливість – це імунна властивість права взагалі і правосуддя зокрема. Право на судовий захист знайшло своє відображення в міжнародно-правових актах про основні і невідчужувані права людини, закріплюється на конституційному рівні і є гарантією здійснення інших прав. Своім існуванням право на судовий захист обумовлює можливість реалізації інших прав. У свою чергу право на справедливий суд не можна визнати відмінною від права на судовий захист категорією. Разом з тим право на справедливий суд має дещо «прагматичний» характер. У цього права інша мета. Якщо конституційне право на судовий захист – це можливість отримати належне правосуддя, то конституційне право на справедливий суд відповідає на питання про те, яким це правосуддя має бути.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гардашук Т. Ідея справедливості в сучасному суспільстві. *Філософська думка*. 2003. № 1. С. 102–122.
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ ООН від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. С. 89.
3. Карпачова Н.І. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні. *Право України: юридичний журнал*. 2009. № 4. С. 4–21.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950. Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Право України*. 2008. № 3. С. 131–113.
7. Магрело М. Прецедент, який не зобов'язує: деякі аспекти сутності рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі континентального права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. №3(28). С. 61–67.
8. Марочкін І. Є. Проблеми забезпечення самостійності судової влади. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 112. С. 167–177.

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 21.01.2022 р.).
10. Мироненко О. Білль про права. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 62.
11. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 18, № 19-20. ст. 132.
12. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації : монографія / О. Б. Прокопенко. Харків: ФІНН, 2011. 248 с.
13. Фрицький О. Ф. Конституційне право України. Київ: Юрінком. Інтер., 2004. 455 с.
14. Хартія основних прав Європейського Союзу URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/#:~:text=Хартія%20Європейського%20Союзу%20про%20основні,правовий%20%20%20конституційний%20характер.&text=Одним%20із%20завдань%20Хартії%20було,на%20території%20усіх%20держав-членів>. (дата звернення: 21.01.2022 р.).
15. Чернишова Н.В. Судова влада в Україні. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 104 с.
16. Шишкина Є. Деякі аспекти правової природи рішень Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2005. № 4. С. 102–104.
17. Энтин М. Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*. 2003. № 3(44). С. 85–97.